

The Greek Review of Social Research

Vol 33 (1978)

33-34

Κριτική της σημερινής δομής και λειτουργίας της Αθήνας και της ευρύτερης περιοχής της

(ΤΕΕ) Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, (ΕΚΚΕ) Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Νίκος Πολυδωρίδης, Αλέξης Χατζηδάκης

doi: [10.12681/grsr.325](https://doi.org/10.12681/grsr.325)

Copyright © 1978, (ΤΕΕ) Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, (ΕΚΚΕ) Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Νίκος Πολυδωρίδης, Αλέξης Χατζηδάκης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος (ΤΕΕ), Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), Πολυδωρίδης Ν., & Χατζηδάκης Α. (1978). Κριτική της σημερινής δομής και λειτουργίας της Αθήνας και της ευρύτερης περιοχής της. *The Greek Review of Social Research*, 33, 479–487. <https://doi.org/10.12681/grsr.325>

κριτική τῆς σημερινῆς δομῆς καί λειτουργίας τῆς Ἀθήνας καί τῆς εὐρύτερης περιοχῆς τῆς

Σύνοψη ἔκθεσης τῆς κοινῆς ὀμάδας ἐργασίας τῶν Τεχνικῶν Ἐπιμελητηρίων τῆς Ἑλλάδος καί τοῦ Ἐθνικοῦ Κέντρου Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν: Μάριος Καυχῆς, Φώτης Καραμήτσος, Παῦλος Λουκάκης, Αὐγή Μαρκοπούλου, Γιώργος Τσουγιόπουλος

Εἰδικοί συνεργάτες: Νίκος Πολυδωρίδης, Ἀλέξης Χατζηδάκης

Τόν Αὐγουστο 1978 ὁ Ὑφυπουργός Δημοσίων Ἔργων ζήτησε μεταξύ ἄλλων ἀπό τό ΤΕΕ καί τό ΕΚΚΕ νά ἐκφράσουν ἀπόψεις καί κρίσεις πάνω στίς ὑφιστάμενες μελέτες ρυθμιστικοῦ σχεδίου Ἀθηνῶν καθώς καί πάνω στό σημερινό σύστημα λειτουργίας τῆς πόλης.

Προκειμένου νά γίνει μιὰ πύο δλοκληρωμένη ἀντιμετώπιση τοῦ θέματος—ἰδιαίτερα ἐν ὄψει τοῦ ἐλάχιστου χρονικοῦ διαστήματος πού διατέθηκε ἀπό τό Ὑπουργεῖο γιά τήν ἐκπόνηση αὐτοῦ τοῦ ἔργου—τό ΤΕΕ καί τό ΕΚΚΕ προχώρησαν στή σύσταση μιᾶς κοινῆς ὀμάδας ἐργασίας γιά τή σύνταξη μιᾶς κοινῆς ἔκθεσης.

Ἡ ἔκθεση βασίζεται:

(α) στίς μελέτες:

— Ὑπουργεῖο Δημοσίων Ἔργων, *Ρυθμιστικό Σχέδιο Ἀθηνῶν 1975* (ΡΣΑ 75)

— Ὑπουργεῖο Δημοσίων Ἔργων, *Πολιτική τῆς Ρυθμίσεως τῶν Χωροταξικῶν Μεγεθῶν Ἀττικῆς, Πρόταση 1977* (Πολιτική '77).

— Γραφεῖο Δοξιάδη, *Χωροταξικό Σχέδιο καί Πρόγραμμα τῆς Περιοχῆς Προτενοῦσης*. Ἡ ἔκθεση ἀναφέρεται μόνο περιθωριακά στή μελέτη αὐτή, γιατί τόσο τό ΤΕΕ ὅσο καί τό ΕΚΚΕ ἔχουν διατυπώσει τίς παρατηρήσεις τους πάνω σ' αὐτήν, ὅταν τοῦς τό ζήτησε τό Ὑπουργεῖο Συντονισμοῦ τό 1976. Οἱ παρατηρήσεις αὐτές ἐπισυνάπτονται στήν ἔκθεση ὡς παράρτημα.

(β) Ἐ μιὰ σειρά ἐιδικότερων μελετῶν γιά τήν Ἀθήνα καί γενικότερα γιά θέματα προγραμματισμοῦ καί σχεδιασμοῦ, πού ἔχουν ἐκπονηθεῖ ἀπό ὀμάδες ἐργασίας τοῦ ΤΕΕ καί ἄλλους καί πού ἀναφέρονται στή βιβλιογραφία τῆς ἔκθεσης.

Ἡ ἔκθεση ἀποτελεῖται ἀπό πέντε κεφάλαια:

Στό *πρῶτο κεφάλαιο* (Εἰσαγωγή) γίνεται μιὰ σύντομη ἀναδρομή στήν ἱστορική αἰτία τοῦ φαινομένου πού ἀποτελεῖ τό βασικό πρόβλημα τῆς μητροπολιτικῆς περιοχῆς τῆς Ἀθήνας καί πού εἶναι ὁ *ὑπερσυγκεντροτισμός*.

Στό *δευτερο κεφάλαιο* παρατίθενται βασικά χαρακτηριστικά μεγέθη καί προβλήματα κατά τομέα.

Στό *τρίτο κεφάλαιο* γίνεται ἡ ἀλληλοσυσχέτιση τῶν προβλημάτων καί ἐντοπίζονται ἐκεῖνα πού εἶναι προϊόν συσσωρευμένων αἰτίων.

Στό *τέταρτο κεφάλαιο* ἀσκεῖται κριτική (α) σέ ἐπιλεγμένα σημεῖα τῶν μελετῶν/προτάσεων ρυθμιστικοῦ σχεδίου πού ἀναφέρθηκαν πρίν, (β) στά μέτρα ἐπέμβασης καί κυρίως στόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο λαμβάνονται ἢ ἀποφασίζονται αὐτά τά μέτρα.

Στό *πέμπτο κεφάλαιο* διατυπώνονται ὀρισμένες ἀρχές καί προτάσεις σχεδιασμοῦ καί παρεμβάσεων γιά τήν ἐπίλυση τῶν προβλημάτων τῆς Ἀθήνας.

Ἡ ἔκθεση ὑποβλήθηκε στόν Ὑφυπουργό Δημοσίων Ἔργων τόν Ὀκτώβριο 1978 καί παρουσι-

ἀσθηκε μαζί με τίς προτάσεις ἄλλων φορέων καὶ ἰδιωτῶν μελετητῶν σέ εἰδική συγκέντρωση πού ὀργάνωσε τὸ Ὑπουργεῖο Δημοσίων Ἔργων στίς 16 Νοεμβρίου 1978.

Τὸ κείμενο πού ἀκολουθεῖ εἶναι ἡ περίληψη πού παρουσιάσθηκε στή συγκέντρωση αὐτή καὶ ἀναφέρεται σέ βασικά σημεῖα τῶν κεφαλαίων τῆς ἔκθεσης ἐκτός ἀπὸ τὸ κεφάλαιο τῶν χαρακτηριστικῶν μεγεθῶν· αὐτὰ θεωροῦνται δεδομένα καὶ οἱ ἐνδιαφερόμενοι παραπέμπονται στό πλήρες κείμενο τῆς ἔκθεσης.*

1. ἁλληλοσυσχετίσεις προβλημάτων

1.1 Τὸ βασικό σχῆμα τῆς δομῆς τῆς πόλης εἶναι γνωστό (βλ. χάρτη).

Στὸ κέντρο συγκεντρώνονται ὅλες οἱ σημαντικές διοικητικές λειτουργίες —κρατικές καὶ ἰδιωτικές— τὸ ἐμπόριο, τὰ ἀρχαία κλπ.

Τὸ κέντρο μαζί με τὴ Λεωφόρο Συγγρού καὶ τὰ Τουρκοβούνια σχηματίζουν ἕναν ἄξονα μέσα στό λεκανοπέδιο, ἀπ' τὴς δύο μεριεῖς τοῦ ὁποῖου ἔχουν ἀναπτυχθεῖ δύο σαφῶς διακεκριμένες μεταξύ τους ζώνες.

Στὰ ἀνατολικά αὐτοῦ τοῦ κεντρικοῦ ἄξονα βρίσκονται συνοικίες (ὄχι πιά προάστια) μέσαιων καὶ ὑψηλῶν εἰσοδημάτων, τὰ περισσότερα ἰδιωτικά σχολεῖα, οἱ νέες πανεπιστημιακές ἐγκαταστάσεις, τὰ πιά πολλά νοσοκομεία καὶ ἰδιωτικὲς κλινικὲς, ὀρισμένες δημόσιες ὑπηρεσίες καὶ ὀργανισμοί, γραφεῖα ξένων ἐπιχειρήσεων. Στὴν περιοχὴ αὐτὴ διακρίνεται κανεὶς μεγαλύτερες περιοχὲς πράσινου, συγκριτικά χαμηλοῦς συντελεστῆς δόμησης, δρόμους σύγχρονους καὶ καλοδιατηρημένους.

Στὰ δυτικά τοῦ κεντρικοῦ ἄξονα βρίσκεται ἡ ἀγορὰ χονδρεμπορίου, οἱ βιομηχανικὲς περιοχὲς πού ἔχουν πλεόν ἀναπτυχθεῖ κατὰ μήκος τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ Ἀθηνῶν-Λαμίας. Μέσα ἀπὸ τίς περιοχὲς αὐτὲς περνοῦν καὶ οἱ βασικὲς ἐθνικὲς ὁδικὲς καὶ σιδηροδρομικὲς γραμμὲς μεταφορῶν. Δυτικότερα, πίσω ἀπὸ αὐτὴ τὴν πᾶρα τῶν βιομηχανικῶν καὶ ὑπερστικῶν μεταφορικῶν λειτουργιῶν ἔχει ἀναπτυχθεῖ ἡ ἄλυσίδα τῶν ἐργατικῶν συνοικιῶν ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ μέχρι τὰ Ἄνω Λιόσια, ἀνάμεσα τὸν Αἰγάλεο καὶ τοὺς πρόποδες τῆς Πάρνηθας. Σέ αὐτὲς τίς περιοχὲς κατοικίας, διακρίνεται κανεὶς λιγότερα ποσοστὰ σέ χώρους πράσινου, κοινωνικῶν ἐξυπηρετήσεων καὶ ὑπερτοπικῶν ἢ περιφερειακῶν λειτουργιῶν· αὐτὲς οἱ περιοχὲς ἀποτελοῦν τὸν ὑποδοχέα τοῦ νεοεισερχόμενου γιὰ ἀναζήτηση ἐργασίας πληθυσμοῦ καὶ συγχρόνως τὸ πεδίο κάθε λογῆς αὐθαίρετης δόμησης καὶ κερδοσκοπικῆς ἐνταξίας γῆς στὸν ἀστικό χῶρο.

Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικό ὅτι λείπουν οὐσι-

αστικὲς ὁδικὲς συνδέσεις μεταξύ δυτικῆς καὶ ἀνατολικῆς περιοχῆς.

1.2 Τὰ προβλήματα πού ἔχουν δημιουργηθεῖ ἀπὸ τὴν ὑπερσυγκέντρωση τῶν τομέων παραγωγῆς τόσο στό Λεκανοπέδιο ὅσο καὶ στὸν εὐρύτερο οἰκονομικὸ-λειτουργικὸ χῶρο τῆς πρωτεύουσας ἔχουν στὴ διάρκειά τοῦ χρόνου προκαλέσει μιά σειρά ἄλλων πολυσύνθετων προβλημάτων ἐξίσου σημαντικῶν, ἂν ὄχι καὶ σημαντικότερων ἀπὸ τὰ ἀρχικά. Τὰ προβλήματα αὐτὰ ἀποτελοῦν προϊόν ὄχι μόνον ἐπιμέρους ποσοτικῶν καὶ ποιοτικῶν μεγεθῶν κάθε τομέα, ἀλλὰ συνθέτουν ἕνα γενικότερο φάσμα οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν, λειτουργικῶν καὶ χωροθετικῶν ἀπαιτήσεων πού, ποσοστικά καὶ ποιοτικά, ἔχουν φτάσει σήμερα σέ ὀριακὴ κατάσταση καὶ εἶναι δύσκολο, πολλές φορές μάλιστα ἀδύνατο, νὰ ικανοποιηθῶν. Τὰ προβλήματα αὐτὰ σχετίζονται μέ: τὴν ἀστική γῆ, τὴν κατοικία, τὴν ἐργασία, τὴν κοινωνικὴ ὑποδομὴ, τὴν τεχνικὴ ὑποδομὴ, τὴν πνευματικὴ καὶ σωματικὴ ἀνάπτυξη, τὸ φυσικὸ περιβάλλον, τὴ δημογραφικὴ διάρθρωση, τὴν κοινωνικὴ διαστρωμάτωση, τὴ διοικητικὴ ὀργάνωση καὶ γενικότερα τὴν ὀργάνωση τοῦ χώρου, τίς ἀστικὲς καὶ λοιπὲς μεταφορὲς, τὸν χαρακτηριστὰ τελικὰ τῆς προσφερόμενης ποιότητας ζωῆς.

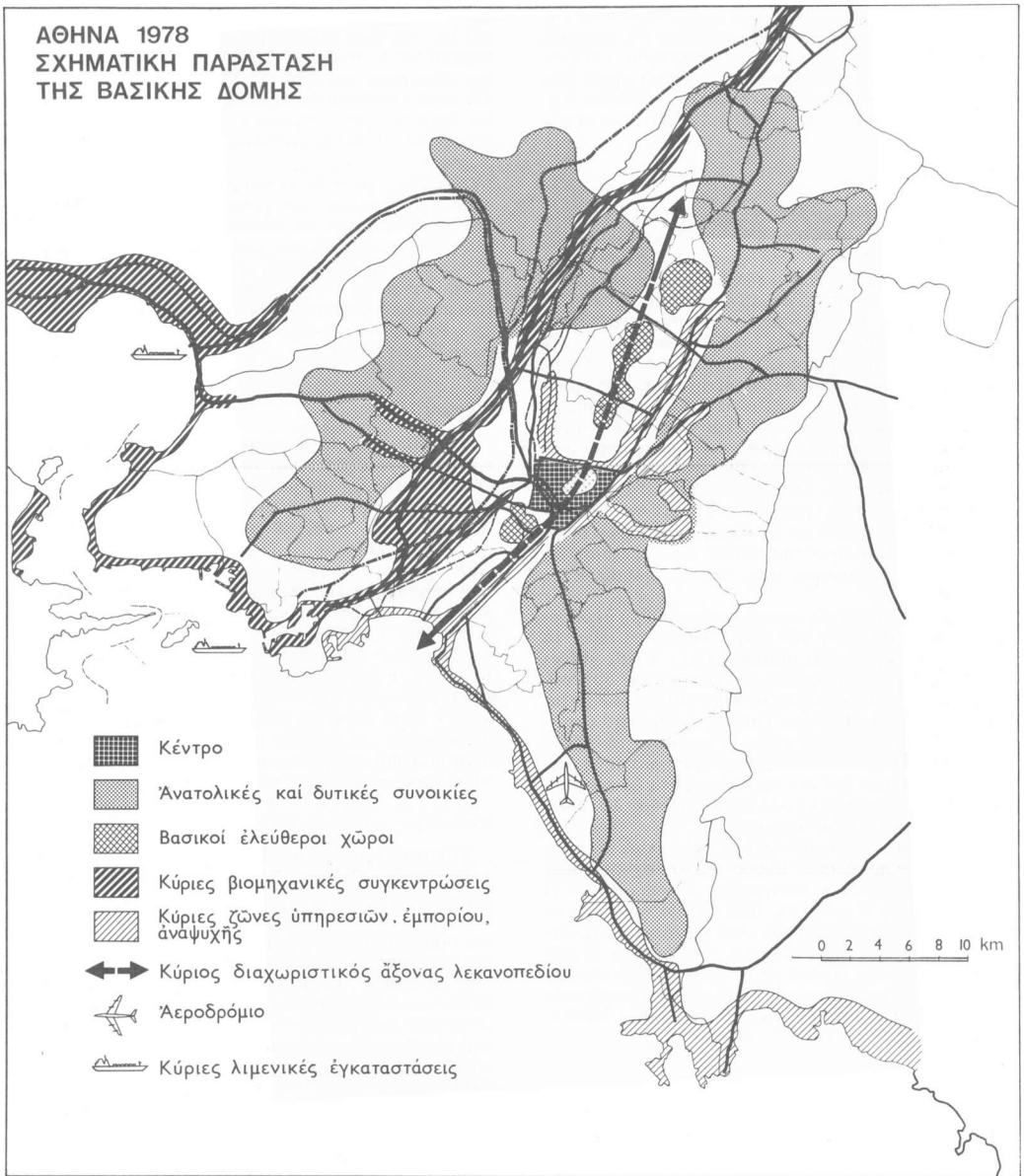
1.3 Στὴ συνέχεια γίνεται ἀναφορά σέ πέντε ἀπ' αὐτὰ:

Ἀστική γῆ

Ὁ ἐμπορευματοποιημένος τρόπος ἐνταξίας τῆς γῆς στὸν ἀστικό χῶρο, τὸ καθεστῶς συνταγματικῆς προστασίας τῆς, ἡ ὑπερμετρη κατάρτησή τῆς, ἡ ἀδυναμία ἀπόκτησης καὶ διασφάλισης δημόσιας γῆς, ἡ συνεχιζόμενη τάση νὰ ἀποτελεῖ ἡ γῆ βασικό μέσο οἰκονομικῆς καὶ ἀποταμιευτικῆς διασφάλισης καὶ ἐπένδυσης, τέλος ἡ συνεχῆς αὐξησης τῆς ἀξίας τῆς, ἔχουν ὀδηγήσει σέ μιά κατάσταση πού ἔχει δυσχεράνει καὶ δυσχεραίνει περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο παράγοντα τίς προσπάθειες ρυθμιστικῆς ἐπέμβασης στὸν ἀστικό χῶρο, ἰδιαίτερα τῆς πρωτεύουσας. Ἡ ἰδιωτικὴ γῆ καλύπτει τὸ μέγιστο τμῆμα τῆς ἀστικῆς γῆς. Ἡ κατάρτησή τῆς στὰ τόσο μικρὰ μέγεθος εἶναι ἀποτέλεσμα γενικότερων οἰκονομικῶν δομῶν καὶ κοινωνικῶν ἀναγκῶν (ὅπως οἱ μικρὲς ἀποταμιεύσεις, τὰ χαμηλὰ εἰσοδήματα, ἡ ἀνάγκη σέ στέγη κ.ἄ.) καὶ ἀποτελεῖ σήμερα βασικό τμῆμα ἐνὸς φαύλου κύκλου παραγωγῆς τοῦ χώρου (ὅπως ἡ κερδοσκοπικὴ-ἐμπορευματικὴ διάθεση, μικρὲς οἰκοδομικὲς ἐπιχειρήσεις, τρόποι καὶ ἄλικα κατασκευῆς, μορφή καὶ λειτουργία κτιρίων κ.ἄ.). Ἐπισημαίνονται ἰδιαίτερα δύο διαπιστώσεις: (α) ἡ ἐσωτερικὴ ὀργάνωση καὶ εἰκόνα τῶν ἀπαράδεκτα μικρῶν οἰκοδομικῶν τετραγώνων, (β) τὸ μεγάλο μήκος δρόμων μὴ ἱεραρχημένων, πού ἐντοπιῶνται μπόρουν νὰ ικανοποιηθῶν ἐλάχιστες ὀργανικὲς σχέσεις στίς γειτονικὲς καὶ στίς εὐρύτερες μεταφορικὲς λειτουργίες. Διαπι-

* Ἀντίτυπα τῆς ἔκθεσης βρίσκονται στίς βιβλιοθήκες τοῦ ΕΚΚΕ καὶ τοῦ ΤΕΕ.

ΑΘΗΝΑ 1978
ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ
ΤΗΣ ΒΑΣΙΚΗΣ ΔΟΜΗΣ

στώνεται πὸς τὰ γενικά αὐτὰ χαρακτηριστικά τῆς ἀστικῆς γῆς ὑπάρχουν τόσο σέ ὅλες τίς περιοχές κατοικίας, κάθε εἰσοδηματικῆς κατηγορίας καί ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ θέση τους στὸν ἀστικό χῶρο, ὅσο καί σέ περιοχές ἄλλων οἰκονομικῶν χρήσεων, π.χ. στὸ κέντρο, στὶς περιοχές βιομηχανίας, ἀναψυχῆς κλπ.

Κατοικία

Μέχρι σήμερα δὲν ἔχει διερευνηθεῖ πὸς ἡ κατοικία, ὁ χῶρος δηλαδή πού ζεῖ σημαντικό χρόνο τῆς ἡμέρας ὁ πληθυσμός, συνδέεται μέ ἐκείνους πού συμπληρώνουν τὸν κύκλο τῶν ὑπόλοιπων βιοτικῶν, οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν, πνευματικῶν καί ἄλλων ἀναγκῶν του. Μιά τέτοια διερεύνηση εἶναι ἀναγκαία, ἀπὸ τὴ μιά μεριά γιὰ νὰ διαπιστωθεῖ ἂν παρέχονται, καί τότε γιὰ ποιούς, οἱ ἀναγκαῖες ἐξυπηρετήσεις καί ἐκπληρώνεται ὁ ἀπαραίτητος κύκλος προϋποθέσεων *στοιχειωδῶν συνθηκῶν ἀνθρώπινης ζωῆς*, τί λείπει, τί χρειάζεται καί πού, καί ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά γιὰ νὰ ἐντοπιστοῦν οἱ συγκεκριμένες μετακινήσεις καί ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν παραπάνω. Ὅλα αὐτὰ δὲν ἀρκεῖ νὰ διερευνηθοῦν σὲ ἐπίπεδο γενικῶν στατιστικῶν μέσων ὄρων, ἀλλὰ σὲ σχέση μέ τίς συγκεκριμένες λειτουργίες χρήσης καί δραστηριότητας πού περιλαμβάνει ὁ ζωντανός οργανισμός μιᾶς τέτοιας πολυσύνθετης μεγαλούπολης.

Ἡ μὴν λειτουργία πού σὲ κάποιο βαθμὸ ἀκολουθεῖ τὴν αὐξανόμενη πυκνότητα κατοικίας εἶναι τὸ λιανικὸ ἐμπόριο—καί αὐτὸ δὲν εἶναι τυχαῖο. Εἶναι συνέπεια μιᾶς λογικῆς τῆς λειτουργίας καί ὀργάνωσης καί τοῦ ἴδιου τοῦ τομέα, ὅπως αὐτὸς ἐκφράζεται ἰδιαίτερα στὴν Ἑλλάδα, καί τῆς δομῆς τῆς κατοικίας καί τῆς πόλης ἐν γένει. Ἐτσι, αὐτὸ τὸ φαινόμενο δὲν μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει κριτήριο γενικότερων ἐκτιμήσεων ἐν ὄψει τῆς ἐλλειμματικῆς προσφοράς ἄλλων βασικῶν κοινωνικῶν λειτουργιῶν, ὅπως ἡ παιδεία, ἡ υγεία, ἡ ἀναψυχὴ κ.ά.

Σὲ σχέση μέ τὸ πρόβλημα τῆς κατοικίας ὡς πρὸς τὸν πολεοδομικὸ ἴσθμὸ μπορούμε νὰ ἰσχυριστοῦμε ὅτι ὑπάρχουν δύο κατηγορίες *υποβάθμισης*. Ἡ πρώτη ἀφορᾷ σ' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν κατοικία καί τὸ περιβάλλον τῆς, ἔσω καί ἂν αὐτὸ κυμαίνεται. Ἡ δεύτερη κατηγορία ὑποβάθμισης, πού φυσικὰ ἐπιδρᾷ καί στὴν πρώτη, ἀφορᾷ στὴν ἔλλειψη βασικῶν τοπικῶν ἐξυπηρετήσεων καί στὴν πλήρη δυσαρμονία τῶν περιοχῶν κατοικίας μέ τίς ὑπόλοιπες ἀστικές λειτουργίες.

Διοικητικὴ ὀργάνωση

Ἡ συγκέντρωση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ὁ ὑπερσυγκεντρωτισμὸς τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως μέ ἀποκλειστικὸς ὀριστικὰ ἀρμοδιότητες στὸ πεδίο τῶν ἐπιτελικῶν ἀστικών, τῶν προγραμματισμοῦ, τοῦ σχε-

διασμοῦ τῶν ἀποφάσεων καί μέτρων, συνήθως μάλιστα καί τῆς ὑλοποίησης ἔργων, ἔχει ἐντάξει καί ἐνσωματώσει τὸ σύνολο τῶν προβλημάτων τῆς προτείνουσας μέσα στὰ ἴδια τῆς τὰ πλαίσια, ἀγνοώντας πὸς αὐτὰ κινούνται σὲ σημαντικότερο βαθμὸ καί σὲ ἕνα δεύτερο ἐξ ἴσου σημαντικό ἐπίπεδο, δηλαδή στὸ ἐπίπεδο τῆς Τοπικῆς Αὐτοδιοικήσεως. Δὲν παραγνωρίζειται τὸ γεγονός πὸς σχετικά μέ τὸν ἐθνικὸ ρόλο τῆς Ἀθήνας, μερικὲς ἀποφάσεις γι' αὐτὴν, ἐπιτελικοῦ καί προγραμματικοῦ χαρακτῆρα, ἀνάγονται στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἐθνικοῦ καί περιφερειακοῦ χῶρου. Εἶναι ὅμως ἐπίσης γεγονός πὸς μιὰ σειρά ἀποφάσεων γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ διάρθρωση καί ἀνάπτυξη τῆς πόλης ἀνάγονται σ' ἕνα δεύτερο ἐπίπεδο ἐπιτελικῶν, προγραμματικῶν καί ἐκτελεστικῶν ἀποφάσεων. Αὐτὸ τὸ ἐπίπεδο ἀπαιτεῖ μιὰ πολιτικὴ καί διοικητικὴ ὀργάνωση ἄλλης βαθμίδας.

Ἀστικές μεταφορές

Ἡ δύσμορφη καί ἀντιλειτουργικὴ ἀνάπτυξη τῆς πόλης ἀνανακλάται καί στὶς ἀστικές μεταφορές. Ὑπάρχει σήμερα μιὰ μεγάλη ἐμπλοκὴ τῶν μεταφορῶν πού σχετίζεται μέ τὴν ἴδια τὴν πόλη καί ἐκείνων πού ἀφοροῦν στὶς ἐθνικῆς-ὑπεραστικές μεταφορές. Ἡ ἐμπλοκὴ αὕτη διαπιστώνεται τόσο στους διαδρόμους μεταφορῶν ὅσο καί στους κόμβους.

Τὸ πρόβλημα τῆς κυκλοφορίας καί τῶν μεταφορῶν προκύπτει ἀπὸ τὴ διάταξη τῶν λειτουργιῶν στὸ χῶρο. Αὐτὸ σημαίνει πὸς ἡ λύση τῶν προβλημάτων δὲν βρίσκεται στὰ πλαίσια τοῦ ἴδιου τοῦ προβλήματος—π.χ. ἡ δημιουργία ἀπλῶς νέων ἀρτηριῶν δὲν ἐπιλύει τὸ πρόβλημα, τὸ μεταθέτει μόνο χρονικά—, ἀλλὰ ἡ λύση προκύπτει ἀπὸ τὴν προγραμματισμένη διάταξη τῶν λειτουργιῶν στὸ χῶρο καί τὴ μελετημένη διανομὴ τῶν ρόλων ἀνάμεσα στὰ δημόσια καί τὰ ἰδιωτικά μεταφορικά μέσα.

Χαρακτῆρας τοῦ ἀστικοῦ περιβάλλοντος

Ἡ διατάραξη τῆς οἰκολογικῆς ἰσορροπίας καί ἡ καταστροφὴ τοῦ ἀστικοῦ ἴσθμου συνιστοῦν ἕνα πρόβλημα πού συνδέεται ἄμεσα μέ τὸ χαρακτῆρα καί τὴ λειτουργία τοῦ ἀστικοῦ περιβάλλοντος. Ὁ ἀπέραντος οἰκοδομικὸς ὄγκος, πού λέγεται Ἀθήνα, ἡ ἔλλειψη πρασίνου καί ἐλευθέρων χῶρων, ἡ καταστροφὴ δασῶν, ἡ ρύπανση καί καταστροφὴ τῶν ἄκτων καί τῶν θαλάσσιου πλούτου, ἡ ἀσέβεια πρὸς τὸ φυσικὸ περιβάλλον γενικότερα, ἔχουν στερήσει ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς μητροπολιτικῆς περιοχῆς βασικὲς πηγὲς ἀνανέωσης τῶν φυσικῶν συνθηκῶν τοῦ περιβάλλοντος.

Τὸ πρόβλημα ὅμως δὲν ἔχει μόνον τὴ διάσταση αὐτὴ. Συνδέεται ἄμεσα καί μέ τὴ λειτουργία τοῦ ἀστικοῦ χῶρου. Σημαντικὴ ἐξ ἴσου εἶναι ἡ καταστροφὴ καί οἱ ἐλλείψεις τοῦ δομημένου χῶρου, τοῦ

ἄμεσου καί καθημερινού χώρου πού ζοῦν οἱ ἄνθρωποι.

Αὐτὴ ἡ δόμηση τῆς πόλης ἔχει οδηγήσει στό νά θυσιαστοῦν στό ὄνομα τῆς «ἐκμετάλλευσης» καί τῆς «ἄξιοποίησης» στοιχεῖα τῆς *παράδοσης καί τῆς ἱστορίας* τῆς πόλης—καί κατ' ἐπέκταση τῆς χώρας. Χάνεται ἡ μνήμη τῆς πόλης. Ἡ Ἀθήνα εἶναι μιά πόλη χωρίς χαρακτῆρα. Ἀπό τό νεοεισερχόμενο πληθυσμό ὅσοι δέν παραμένουν μέ τήν ψυχὴ τους στόν τόπο καταγωγῆς τους, γίνονται τό πολύ-πολύ «πρωτευουσιάνοι» χωρίς βιώματα, γνώσεις καί πίστη γιά τήν ἱστορία τῆς πόλης στήν ὁποία ἤλθαν γιά νά ζήσουν. Ἡ εὐθύνη βέβαια δέν εἶναι δική τους. Στό σημεῖο αὐτό ἡ εὐθύνη ἀνήκει πρῶτα καί κυρίως στήν Πολιτεία.

2. κριτική μελετῶν καί μέτρων ἐπέμβασης

2.1 Ἐνὸς τῶ ΡΣΑ '75 ἀποτελεῖ κατ' ἀρχὴν μιά πλήρη πρόταση ρυθμιστικοῦ σχεδίου, ἡ Πρόταση '77 ἀποτελεῖ προγραμματικά τό σχέδιο μιᾶς πολιτικῆς ρυθμίσεως τῶν χωροταξικῶν μεγεθῶν Ἀττικῆς (ὅπως θηλώνει ὁ τίτλος τῆς). Ἡ διαφορά στή μορφή εἶναι σημαντική. Γιατί ἀνεξάρτητα ἀπό τήν προφανῆ συγγένεια τῶν δύο προτάσεων σέ σχέση μέ τό περιεχόμενο γενικά καί μέ τὰ χρησιμοποιούμενα στοιχεῖα εἰδικότερα, ἡ Πρόταση '77 γίνεται μέ ἐπίγνωση τοῦ ὅτι ἡ σύνταξη ρυθμιστικῶν σχεδίων, γιά νά ἔχει λογική, ἐπιστημονική καί πρακτική ἐγκυρότητα, δέν μπορεῖ νά προηγηθεῖ τῆς σύνταξης τοῦ Χωροταξικοῦ Σχεδίου ἔθνικοῦ ἐπιπέδου. Γι' αὐτὸ ἡ Πολιτική '77 μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὡς ἕνα ἐνδιάμεσο ἐργαλεῖο μεταξὺ τῆς παρουσίας ἀνυπαρξίας Ρυθμιστικοῦ Σχεδίου καί τῆς μελλοντικῆς δημιουργίας τῆς προϋπόθεσης γιά τὴν σύνταξη ἑνὸς ὀριστικοῦ καί νομιμοποιημένου Ρυθμιστικοῦ Σχεδίου—δηλαδή τῆς διατύπωσης καί ἐγκρίσεως τοῦ Χωροταξικοῦ Σχεδίου γιά τήν Ἑλλάδα.

2.2 Ἀνεξάρτητα ἀπό τήν καταλληλότητα τῆς Πρότασης '77 γιά τήν πραγματοποίηση τῆς ἴδιας τῆς τῆς πρόθεσης, ἡ πρόθεση καθ' ἑαυτὴν εἶναι ὀρθή καί ἀποτελεῖ ἐν ὄψει τῆς κατάστασης τοῦ σχεδιασμοῦ στή χώρα τὸν πῶν πρόσφορο τρόπο προσέγγισης τοῦ προβλήματος. Πράγματι, ἡ ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων μιᾶς μητροπολιτικῆς περιοχῆς, ὅπως πρέπει νά θεωρηθεῖ ἡ Ἀθήνα, καί ἰδιαίτερα μέ τήν ἰδιάζουσα ὄψη τῶν προβλημάτων πού παρουσιάζει ἡ Ἀθήνα, μπορεῖ νά γίνει ἀπό τὴν ἄποψη τῆς σχεδιαστικῆς μεθοδολογίας σέ τέσσερα ἐπίπεδα: (1) στό *ἐθνικὸ χωροταξικὸ ἐπίπεδο*, ὅπου διατυπώνονται στή γενική τους μορφή οἱ ἀναπτυξιακοὶ στόχοι γιά τήν περιοχή καί καθορίζεται ὁ λειτουργικὸς ρόλος καί ἡ οἰκονομική, κοινωνική καί διοικητική σημασία τῆς στό πλαίσιο τῆς χώρας, (2) στό ἐπίπεδο ἑνὸς *μακροπρόθεσμου γενικοῦ στρατηγικοῦ προγράμματος* ἀνάπτυξης τῆς μητροπολιτικῆς περιοχῆς, ὅπου συγκε-

κριμενοποιοῦνται καί ἐξειδικεύονται οἱ στόχοι τοῦ χωροταξικοῦ σχεδίου γιά τήν περιοχή καί τίθενται συγχρόνως προτεραιότητες ὑλοποίησής τους βάσει ἑνὸς προγράμματος χρηματοδότησης καί ἐπενδύσεων. (3) στό ἐπίπεδο τοῦ *ρυθμιακοῦ σχεδίου* πού βασικό του περιεχόμενο εἶναι ἡ βραχυ- ἔως μεσοπρόθεσμη πρόβλεψη τῶν ἀναγκῶν καί ἡ ἀνάλογη κατανομή τῶν χρήσεων γῆς καί τό ὅποιο λειτουργεῖ ὡς πλαίσιο γιά τήν ὑλοποίηση τῶν στόχων τοῦ γενικοῦ προγράμματος ἀνάπτυξης καί (4) στό ἐπίπεδο τῶν *πολεοδομικῶν (ρυμοτομικῶν) σχεδίων* πού πραγματοποιοῦν τίς προβλέψεις τοῦ ρυθμιστικοῦ σχεδίου καί ἀποτελοῦν τὴ νομική βάση τοῦ σχεδιασμοῦ στό τοπικὸ ἐπίπεδο.

Τὸ ΡΣΑ '75 δέν ἔχει τὴ μορφή ἑνὸς κλασσικοῦ ρυθμιστικοῦ σχεδίου, ἀλλὰ ἀποτελεῖ—σύμφωνα μέ τήν ὀρολογία τοῦ σχεδιαστικοῦ συστήματος πού σκιαγραφεῖται πιὸ πάνω—μᾶλλον ἕνα μίγμα μακροχρόνιο ἀναπτυξιακοῦ προγράμματος καί ρυθμιστικοῦ σχεδίου. Ἡ ἀμαλγαματική μορφή τοῦ ΡΣΑ '75 ἀποκαλύπτεται ἰδιαίτερα στίς παραδοχές τοῦ χρονικοῦ ὀρίσιμου (ἔτος 2000) καί τῆς πληθυσμιακῆς στάθμης γιά τό ἔτος 2000 (4,2 ἑκ. κατ.).

2.3 Ἡ προβληματική τῆς *ἀνάπλασης* δέν ἀναπτύσσεται στό ΡΣΑ '75, παρουσιάζεται ἀπλῶς ὡς στόχος, καί προτινεται ἡ ἀνάθεση συντάξης σχετικῶν μελετῶν μετά τήν ἐγκριση τοῦ ΡΣΑ σέ περιοχές πού ἔχουν καθοριθεῖ στό σχέδιο. Στὴν Πολιτική '77 γίνεται κάπως πιὸ συγκεκριμένο λόγος γιά τήν ἀνάπλαση καί μάλιστα γιά τοὺς στόχους τῆς ἀνάπλασης, τὴν ἔκταση πού μπορεῖ νά πάρει καί τὸν τρόπο (τοὺς τρόπους) ὑλοποίησής τῆς. Εἶναι σαφές ὅτι καί οἱ δύο ὑφιστάμενες προτάσεις θεωροῦν τὴν ἀνάπλαση ὡς ἕναν οὐσιαστικὸ τρόπο ἀντιμετώπισης τοῦ προβλήματος τῆς Πρωτεύουσας—καί μέ αὐτὴ τὴ θεώρηση δέν μπορεῖ κανεὶς παρά νὰ συμφωνήσει.

Προχωρώντας σέ μιά πρώτη ἐξειδίκευση τοῦ θέματος θά μπορούσε κανεὶς νά σημειώσει ὅτι στὴν περίπτωση τῆς Ἀθήνας ἡ ἀνάπλαση πρέπει νά θεωρηθεῖ ὡς τρόπος ἀντιμετώπισης *ἀναπτυξιακῶν προβλημάτων*, ὅπου τὸ βάρος πέφτει στὴν ποιοτική ἄποψη τῆς ἀνάπτυξης. Ἐτσι, τὰ κριτήρια τῆς ἀνάπλασης δέν προσανατολίζονται ἀπλῶς στὴ βελτίωση τῆς ποιότητος τῶν οικοδομῶν—ὅπως στὴν περίπτωση τῆς κλασσικῆς ἐξυγιάνσης—, ἀλλὰ εἶναι κυρίως κοινωνικὰ καί διαρθρωτικὰ κριτήρια.

2.4 Ἡ σχεδιασμένη ἀνάπτυξη—πού ἡ ἀναγκασιότητα τῆς δέν ἀμφισβητεῖται ἀπὸ κανέναν—εἶναι δυνατὴ καί πραγματοποιήσιμη ὅταν οἱ *περιοχὲς σχεδιασμοῦ* εἶναι σαφῶς καθορισμένες καί μάλιστα ἔτσι, ὥστε νά μὴν ὑπολείπεται ἔκταση γῆς ὅποιοῦδήποτε μεγέθους πού νά μὴν ἐντάσσεται σὰ ὄρια μιᾶς περιοχῆς σχεδιασμοῦ καί συνεπῶς νά μὴν ἐντάσσεται σέ ἕνα σχέδιο. Αὐτὰ τὰ σχέδια εἶναι τὰ *ρυθμιακὰ σχέδια*. Ἡ ὑπαρξὴ περιοχῶν «ἐκτός σχεδίου» εἶναι ἀναχρονιστικὴ καί παράλογη.

Οἱ περιοχές σχεδιασμοῦ συμπίπτουν κατ' ἀρχὴν μὲ τὰ ὄρια τῶν περιοχῶν τῶν δήμων καὶ κοινοτήτων. Μποροῦν καὶ ὀφείλουν ὁμως νὰ εἶναι κατὰ περίπτωση οἱ περιοχές μῆς ὁμάδας γειτονικῶν δήμων ἢ καὶ κοινοτήτων, τῶν ὁποίων ἡ ἀνάπτυξη ἀπαιτεῖ συνεκτικό σχεδιασμό. Μποροῦν τέλος νὰ εἶναι μητροπολιτικές περιοχές—ὅπως ὁπωσδήποτε στὴν περίπτωση τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐνδεχομένως στὴν περίπτωσι ἄλλων ἄστικῶν κέντρων ἀνάλογα μὲ τὸ βαθμὸ ἀνάπτυξης ποῦ παρουσιάζουν καὶ τὴν ἰδιομορφία τῆς γενικῆς δομῆς τους.

Ὁ σχεδιασμός διαφοροποιεῖται ἀνάλογα μὲ τὴν κλίμακα τοῦ ἐκάστοτε Σχεδίου καὶ ἔτσι δημιουργεῖται μὴ ἀντικειμενικὴ ἱεραρχία στοῦ σύστημα τοῦ σχεδιασμοῦ σὲ συνάρτησι μὲ τὸ περιεχόμενο:

Κλίμαξ	Περιεχόμενο
1. Σχέδιο ἔθνικοῦ ἐπιπέδου	- στόχοι - γενικὲς ἀπόψεις προβλημάτων - πλαῖσιο τομαεακοῦ καὶ περιφερειακοῦ προγραμματισμοῦ
2. Περιφερειακὸ Σχέδιο	- πραγματοποίηση στόχων τοῦ ἔθνικοῦ Σχεδίου στὴν περιφέρεια - πλαῖσιο κοινοτικῶν σχεδιασμοῦ
3. Κοινοτικὸ Σχέδιο	- πραγματικὴ ἐπιτέυξη τῶν στόχων - λήψη συγκεκριμένων μέτρων - ἐκτέλεση συγκεκριμένων ἔργων

Εἶναι προφανές πὸς οἱ διάφορες κλίμακες τοῦ Σχεδίου ἀπαιτοῦν τὴν ἀκριβῆ ἀντιστοιχία τους στὴν διοικητικὴ διάρθρωσι τοῦ κράτους, ποῦ ἀποτελεῖ τὴν περιοχὴ ἰσχύος τοῦ Σχεδίου. Αὐτὴ ἡ διοικητικὴ διάρθρωσι, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ λειτουργήσῃ, προϋποθέτει μεγάλο βαθμὸ ἀνεξαρτησίας στὴ λήψη ἀποφάσεων στὰ διάφορα ἐπίπεδα, ποῦ ὠστόσο εἶναι συνάρτησι κατὰ κύριο λόγο τῆς οικονομικῆς ὀντότητας τῶν διαφόρων διοικητικῶν ἐπιπέδων.

Ὡς ὄργανο πολιτικῆς πρακτικῆς τὸ Σχέδιο ἀπαιτεῖ νὰ εἶναι ἀποδεκτὸ ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν φορέων τῆς δημόσιας ζωῆς. Γιὰ τὴν διατύπωσι τῶν στόχων τοῦ Σχεδίου εἶναι συνεπὸς ἀπαραίτητὴ ἡ συμμετοχὴ ὅλων αὐτῶν τῶν φορέων μέσω μῆς διαδικασίας ἀμφίδρομης ροῆς τῶν ἀπαιτήσεων, ἀπόψεων, ἐπιθυμιῶν, τῆς πληροφορήσεως κ.λπ. Τρεῖς βασικὲς ἀπαιτήσεις τῆς συμμετοχῆς εἶναι ὅτι αὐτὴ πρέπει (α) νὰ ἔχει ὀδισαστικὴ μορφή, (β) νὰ εἶναι θεσμικὰ ἐγγυημένη καὶ (γ) νὰ εἶναι μὲ τέτοιο τρόπο ὀργανωμένη, ὥστε νὰ εἶναι ἀποτελεσματικὴ.

2.5 Οἱ παραπάνω σύντομες παρατηρήσεις πάνω στὴ θεωρία καὶ πρακτικὴ τοῦ σχεδιασμοῦ ἴσως δὲν θὰ ἦταν ἀναγκαῖες, ἂν δὲν διατυπωνόταν στοῦ ΡΣΑ '75 μὴ γενικὴ ἀντίληψη σχετικά μὲ τὴν χρῆσι καὶ σκοπιμότητα τῶν ρυθμιστικῶν σχεδίων ἐν γένει καὶ, κυρίως, ἂν ἡ πραγματικότητα τοῦ σχεδιασμοῦ στὴν Ἑλλάδα δὲν εἶχε τὴ μορφή ποῦ ἔχει.

Μία παρατήρησι πάνω στοῦ δευτέρου σημείου: Τὸ

ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀκόμα χωροταξικὸ Σχέδιο ἔθνικοῦ ἐπιπέδου γιὰ τὴν Ἑλλάδα ποῦ νὰ ἀναποκρίνεται στὶς ἀπαιτήσεις ποῦ σκιαγραφοῦνται πῶ πάνω, εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς πραγματικότητας τοῦ σχεδιασμοῦ στὴ χώρα καὶ ὀδηγεῖ στοῦ ἐξ ἴσου χαρακτηριστικοῦ φαινομένου τοῦ νὰ γίνονται καὶ νὰ ὑλοποιεῖται ἀσυντόνιστοι μεταξὺ τους καὶ πολλές φορές ἀλληλοσυγκρουόμενοι τομαεακοῦ σχεδιασμοῦ τοπικοῦ ἢ περιφερειακοῦ ἐπιπέδου. Συγκεκριμένα, γιὰ τὴν μητροπολιτικὴν περιοχὴ τῆς Ἀθήνας μποροῦν νὰ ἀναφερθοῦν ἐνδεικτικὰ οἱ ἀσυντόνιστοι τομαεακοῦ σχεδιασμοῖ τοῦ ΟΑΠ, τῆς ΕΕΥ, τοῦ ΟΤΕ καὶ τοῦ ΟΑΠ, καθὸς καὶ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας μὲ παράδειγμα τῆς πανεπιστημιακῆς ἐγκαταστάσεως.

Χαρακτηριστικὸ φαινόμενο, ποῦ προκύπτει ἀπὸ τὴν ἄλλειψη συνεκτικοῦ σχεδιασμοῦ, εἶναι ἐπίσης τὸ ὅτι λαμβάνονται ἀποφάσεις γιὰ τὴν κατασκευὴ ἔργων—ἰδιαίτερα ἔργων πολυδάπανων καὶ κατ' ἀρχὴν σημαντικῶν—χωρὶς νὰ ἔχουν ἐξετασθεῖ οἱ ἐπιπτώσεις τους στὴν ἄμεση καὶ εὐρύτερη περιοχὴ τῆς χωροθέτησεως τους καὶ χωρὶς νὰ ἔχει κριθεῖ ἡ ἀναγκαιότητα τους σύμφωνα μὲ μὴ λειτουργικὴν ἱεραρχίσι τῶν κεντρικῶν λειτουργιῶν τῆς μητροπολιτικῆς περιοχῆς. Ἐτσι, αὐξάνεται τὸ οικονομικὸ καὶ κοινωνικὸ κόστος τῶν ἔργων καὶ συγχρόνως ὑποβαθμίζεται ἡ καὶ μηδενίζεται ἡ σημασία τους. Ἄλλὰ καὶ οἱ δύο παραπάνω ὄροι γιὰ τὴν συνετὴ λήψη ἀποφάσεων: ἡ διερεύνησι τῶν ἐπιπτώσεων καὶ ἡ ἱεραρχίσι τῆς προσφορᾶς κεντρικῶν λειτουργιῶν προϋποθέτουν τὴν ὑπαρξὴ Σχεδίου, στοῦ ὁποῖο προβλέπονται οἱ ἀνάγκες καὶ κατανέμονται κλιμακωτὰ οἱ κεντρικὲς λειτουργίες. Ἐφ' ὅσον τὸ Σχέδιο δὲν ὑπάρχει, ὅλες οἱ ἀποφάσεις γιὰ τὴν ἐκτέλεσι ἔργων καὶ τὰ ἴδια τὰ ἔργα (καὶ πάλι ἐνδεικτικὰ ἀναφέρονται ἐδῶ ἔργα ὅπως: ἡ ἀναμόρφωσι τῆς Λεωφόρου Συγγροῦ, τὸ Πνευματικὸ Κέντρο, τὸ Palais des Sports, τουριστικὲς ἐγκαταστάσεις) θὰ φέρουν ἐντονα τὸ χαρακτῆρα τοῦ αὐθαίρετου.

3. ἀρχές—προτάσεις

3.1 Ὡπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀνάλυσι ποῦ διεξάγεται στὴ μελέτη, πιστεύουμε πὸς κανένα ἀπὸ τὰ βασικὰ προβλήματα τῆς Ἀθήνας δὲν θὰ ἐπιλυθεῖ ριζικά, ἂν δὲν ἀπαλειφθεῖ τὸ ὀδισαστικὸ αἶτιο τῆς δημιουργίας τους, δηλαδὴ ὁ οικονομικός, διοικητικός καὶ πολιτιστικός συγκεντρωτισμός ποῦ ἔχει καταστήσει τὴν πρωτεύουσα ὄχι μόνον τὸν τόπο στοῦ ὁποῖο συγκεντρώνεται τὸ 1/3 τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας, ἀλλὰ καὶ τὸ μοναδικὸ πραγματικὸ κέντρο τῆς χώρας, δημιουργώντας ἔτσι πολυπλοκὰ λειτουργικὰ προβλήματα καὶ μὴ κατ' ἐξοχίην παρασιτικὴν οἰκονομία.

Κάθε πρότασι γιὰ γενικότερο σχεδιασμό ἢ καὶ ὀποιαδήποτε παρέμβασι πρέπει νὰ βασίζεται στὶς ἑξῆς ἀρχές:

- (1) 'Απαλλαγή της πόλης από τις σημερινές πιέσεις με δυναμική και αναδιαρθρωτική αποκέντρωση.
- (2) 'Επέμβαση στον αστικό ιστό με τρόπους που δεν προκαλούν νέες συγκεντρώσεις, αλλά βελτιώνουν την ποιότητα ζωής και οργανώνουν τη δομή της πόλης.

Οι προτάσεις που διατυπώνονται στην έκθεση αναφέρονται σε δύο στόχους: (1) στους τρόπους αντιμετώπισης των αιτιών της υπερσυγκέντρωσης στην 'Αθήνα, και (2) στους τρόπους αντιμετώπισης των προβλημάτων που έχει δημιουργήσει η υπερσυγκέντρωση έως σήμερα.

3.2 Τό θέμα της υπερσυγκέντρωσης και της παρασιτικής μορφής της οικονομίας της 'Αθήνας, απαιτεί συνολική θεώρηση του προβλήματος «σχέσεις Πρωτεύουσας και λοιπής Χώρας» και *άμεση και ούσιαστική κρατική παρέμβαση*:

- (1) Σοβαρές επενδυτικές πρωτοβουλίες του κράτους σε βιομηχανίες αιχμής και προωθημένης τεχνολογίας, όπου ο ιδιωτικός τομέας είτε αδρανή είτε δεν είναι σε θέση να συγκεντρώσει τα αναγκαία κεφάλαια και να αναλάβει τους επιχειρηματικούς κινδύνους. Κρίνεται απαραίτητη η συντονισμένη προσπάθεια του Κράτους ώστε να είναι σε θέση να μελετά τις δυνατότητες της ελληνικής οικονομίας σε βάθος και να προβαίνει στην ίδρυση άμιγρών κρατικών ή μικτών βιομηχανιών.
- (2) Μετάθεση ύφισταμένων βιομηχανιών—που δεν είναι άμεσα συναρτημένες με την 'Αθήνα—στην περιφέρεια με μέτρα άμεσης κρατικής παρέμβασης. 'Αντίθετα με ενέργειες που είχαν αρχίσει πρό διετίας, για *μετεγκατάσταση* βιομηχανιών από την περιοχή της 'Αθήνας, προτείνονται σήμερα *κίνητρα* για την ανάπτυξη του βιομηχανικού τομέα στην περιφέρεια της 'Αθήνας.
- (3) Μετάθεση συνολικών λειτουργιών με πρωτοβουλία του Κράτους σε επιθυμητούς πόλους αστικής ανάπτυξης. Παιδεία και Περιθαλψη προσφέρονται ιδιαίτερα για την πραγματοποίηση αυτού του στόχου.
- (4) 'Αποκέντρωση και «επιτελικών» λειτουργιών, που δεν είναι απαραίτητο να βρίσκονται στην πρωτεύουσα για λόγους ενότητας ή ταχύτητας των διοικητικών διαδικασιών.
- (5) Κρατική τόνωση και ενίσχυση όλων των μορφών τοπικής πολιτιστικής δραστηριότητας και συντήρησης όλων των στοιχείων τοπικής πολιτιστικής παράδοσης με επίκεντρο τα περιφερειακά αστικά κέντρα.
- (6) 'Αποκέντρωση στον τομέα των Μεταφορών. 'Η υπαρξής πάντως ενός υπερλιμανιού και υπεραεροδρομίου στην περιοχή της πρωτεύουσας δημιουργεί πρόσθετα προβλήματα κυκλοφορίας και φορτίσεως των δικτύων τα οποία απαιτούν την από κοινού αντιμετώπιση τους.

3.3 'Η άποσυμφόρηση της 'Αθήνας πρέπει όμως να συνδυασθεί με μία σφαιρική πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης, ή οποία πέρα από τις ενέργειες για αποκέντρωση θα στοχεύει και στην ανάπτυξη των δυνατοτήτων που υφίστανται στις περιφέρειες. Αυτό οδηγεί στο αποτέλεσμα παράλληλα με τη μείωση των εσωτερικών πιέσεων της περιοχής της πρωτεύουσας να ανακοπεί και η τάση συγκεντρωτικού στην πρωτεύουσα, που αποβαίνει εις βάρος της περιφέρειας. 'Ετσι, θα δημιουργηθεί στον ελληνικό χώρο ένα πλέγμα επιτελικών και άλλων συνολικών λειτουργιών που θα αντικαταστήσει τη σημερινή υπερσυγκέντρωση στην πρωτεύουσα και θα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για μία καλύτερη ποιότητα ζωής.

3.4 Στο μοντέλο ανάπτυξης της 'Αθήνας που διαγράφουμε, η οικονομική βάση της πόλης παραμένει ο *τριτογενής τομέας*, πιθανόν χωρίς ούσιαστικές ποσοτικές μεταβολές, αλλά με σαφείς ποιοτικές ανακατατάξεις. 'Η αποκεντρωμένη Διοίκηση π.χ. διαμοιρασμένη σε Περιφερειακά Τμήματα της Κεντρικής Διοικήσεως, σε Δευτεροβάθμια Αυτοδιοίκηση των επιμέρους δήμων, θα καλύπτει κατά μεγάλο ποσοστό τις ανάγκες της μητροπολιτικής περιοχής. 'Η αναδιοργάνωση και η εξυγίανση της πόλης, και μάλιστα των χώρων καθημερινής ζωής, δεν είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί χωρίς μετάθεση των κέντρων αποφάσεως σε χαμηλότερα επίπεδα, δηλαδή την Αυτοδιοίκηση πρώτου και δεύτερου βαθμού. 'Η αποκέντρωση της κεντρικής και της παράλληλης Διοικήσεως θα παρασύρει άλλωστε και ένα τμήμα ιδιωτικών επιχειρήσεων. 'Αντίστοιχη αναδιάρθρωση αναμένεται στο *δευτερογενή τομέα* και κυρίως στη μεταποίηση. Μία μητρόπολη όπως η 'Αθήνα, είναι φυσικό να συγκεντρώνει βιομηχανίες που εγκαθίστανται στον τόπο κατανάλωσης του τελικού προϊόντος (market oriented). 'Η μετάθεση όμως των κέντρων λήψεως αποφάσεων των διοικητικών υπηρεσιών και τα μέτρα της κρατικής παρέμβασης θα πρέπει να απομακρύνουν όλες τις άλλες βιομηχανίες. 'Αλλωστε η όρθα επιλεγμένη επενδυτική πρωτοβουλία του κράτους σε άλλα σημεία του εθνικού χώρου θα προσανατολίζει ανάλογα και την ιδιωτική επένδυση. Παράλληλα, η βιοτεχνία, συσπειρούμενη σε βιώσιμες παραγωγικές μονάδες, θα προσφέρει άπασχόληση μέσα στον αστικό χώρο σε μικρές διάσπαρτες ζώνες.

3.5 'Όσον αφορά στο δεύτερο στόχο των προτάσεων, πιστεύουμε ότι τα μέτρα και τα έργα που πρέπει να έχουν προτεραιότητα στην 'Αθήνα αφορούν στην κοινωνική υποδομή. Πέρα από τις απόλυτα απαραίτητες επενδύσεις για αποχέτευση και αντιπλημμυρικά έργα, θεωρούμε πως οι προσπάθειες θα πρέπει να συγκεντρωθούν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής και μάλιστα εκείνων των συνοικιών που έχουν τις μεγαλύτερες ανάγκες. 'Επιλέγουμε τρεις βασί-

κούς τομεῖς ἐπέμβασης αὐτῆς τῆς κατηγορίας, πού ἔχουν εὐρύτερες ἐπιπτώσεις

- σὴν κατοικία καὶ τὸν κοινωνικό ἐξοπλισμό,
- σὴν ἀναυχή,
- στὶς συγκοινωνίες.

Τὸ πρόβλημα τῆς κατοικίας τόσο στὰ ἐπίπεδα τῆς ποσότητας, τῆς ποιότητας καὶ τῆς τιμῆς αὐτῆς καθεαυτῆν τῆς στέγης ὅσο καὶ στὸ ἐπίπεδο τοῦ εὐρύτερου τῆς περιβάλλοντος (πυκνότητα καὶ εἶδος δόμησης, κοινόχρηστοι χώροι, κοινωνικός ἐξοπλισμός), μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθεῖ μὲ ἀνάπλαση. Στόχοι τῆς ἀνάπλασης εἶναι:

- ἡ βελτίωση τῆς ποιότητας ζωῆς τῶν κατοίκων μὲ τὴν ἐξασφάλιση ἑνὸς ἱκανοποιητικά ὀργανωμένου «ἀστικοῦ χώρου», καὶ
 - ὁ ἐλεγχόμενος προσανατολισμός τῆς ἰδιωτικῆς ἐπενδυτικῆς πρωτοβουλίας.
- Οἱ περιοχὲς ἀνάπλασης θὰ ἐπιλεγοῦν μὲ κριτήρια:
- τὴ θέση τῆς περιοχῆς καὶ τὴ διασύνδεσή τῆς μὲ ἄλλες περιοχὲς καὶ λειτουργίας τῆς πόλης,
 - τὴν ὑφιστάμενη πυκνότητα δομήσεως καὶ πληθυσμοῦ,
 - τὴν ποιότητα τῶν κτιρίων,
 - τὸ βαθμὸ ὑπαρξῆς τεχνικῆς καὶ κοινωνικῆς ὑποδομῆς,
 - τὸ θεσμικὸ καθεστὸς καὶ τὴν ἀξία τῆς γῆς.

Ὡς μέσα γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς ἀνάπλασης θὰ χρησιμοποιηθοῦν ἐνδεικτικά: ὁ ἀστικός ἀναδομὸς (κτηματικὲς ὁμάδες), ἡ πιθανὴ ἀξίηση τοῦ συντελεστοῦ δόμησης στὶς οἰκοπεδικὲς ἐκτάσεις, ὅπως αὐτές θὰ καθοριστοῦν τελικὰ ἀπὸ τὶς σχετικὲς μελέτες, ἡ δανειοδότηση τοῦ φορέα ἐφαρμογῆς ἀντὶ τῆς δανειοδοτήσεως γιὰ αὐτοστῆγηση.

Μιά τέτοια ἀνάπλαση, πού θὰ ἀξιοποιεῖ τὶς ὑφιστάμενες ἐπενδύσεις καὶ θὰ προσανατολίζει μέσα σὲ ἓνα ἐπιθυμητό, σχεδιασμένο πλαίσιο τὶς μελλοντικὲς, εἶναι ὁ μόνος ρεαλιστικὸς τρόπος ἐξασφάλισης κοινόχρηστον χώρων ἰδιαίτερα στὶς περιφερειακὲς συνοικίες σὴν κλίμακα πού ἀπαιτεῖται. Μπορεῖ ὅμως ἀκόμη νὰ χρησιμοποιηθεῖ καὶ σὲ ὑποβαθμισμένους κεντρικὲς περιοχὲς μεταβάλλοντας καὶ ἐξυγιαίνοντας τὴ δομὴ τῶν λειτουργιῶν τῆς πόλης.

Τὸ θέμα τῆς ἀναυχῆς μὲ τὴν εὐρύτερη ἔννοια τοῦ ὄρου (ἀξιοποίηση τοῦ ἐλευθέρου χρόνου, παραθερισμός, κλπ.) κρίνεται ὅτι πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθεῖ πιὸ σφαιρικὰ. Ἡ δημιουργία π.χ. ἐκτεταμένων ζωνῶν γιὰ παραθεριστικὴ κατοικία, κυρίως στὶς ἀκτὲς τῆς εὐρύτερης περιοχῆς τῆς πρωτεύουσας, ἐπιλύει ἓνα μέρος τοῦ προβλήματος δημιουργώντας ἄλλα, ὅπως:

- τὴν ἀπαίτηση κατασκευῆς πολυδάπανων ἔργων τεχνικῆς ὑποδομῆς, ὅταν ἀκόμη ὑπάρχουν σοβαρὲς ἐλλείψεις σὲ σχετικὰ ἔργα μέσα σὴν περιοχὴ πόλης (π.χ. ἔργα ἀποχέυσης, ὕδρευσης, ἀντιπλημμυρικά κ.ἄ.),

— τὴν κατάληψη ἀπὸ ἀτομικὲς ἰδιοκτησίες χώρου ἀπαραίτητου γιὰ κοινόχρηστες λειτουργίες, τὸ διαθέσιμο τμήμα τοῦ ὁποίου σήμερα ἤδη εἶναι ἀνεπαρκὲς γιὰ τὶς ἀνάγκες 3.5 ἐκ. κατοίκων.

- τὴν ἀξίηση τῆς μετακίνησης καὶ τοῦ κυκλοφοριακοῦ φόρτου.
- τὴν ἀξίηση τῆς ζήτησης καὶ συνεισφοράς τῆς τιμῆς τῆς γῆς.

Ἀντίθετα, στόχος τῆς πρότασης πού ὑποβάλλεται ἐδῶ εἶναι ἀπ' τὴ μιά μεριὰ ὁ περιορισμός τῆς ἀνάγκης φυγῆς ἀπὸ ἓνα ἀποπνικτικὸ ἀστικό περιβάλλον καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη ἡ ἱκανοποίηση αὐτῆς τῆς ἀνάγκης μὲ «κοινωνικὸ» σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν «ἀτομικὸ» τρόπο καὶ μὲ περιορισμένο κόστος ἐπενδύσεων. Συγκεκριμένα, προτείνεται:

- ἡ ὀργάνωση τῆς περιοχῆς κατοικίας ἔτσι, ὥστε νὰ προσφέρει καλῶτερο περιβάλλον καὶ διεξόδους ἀναυχῆς γιὰ καθημερινὲς ἀνάγκες (παιδικὲς χαρὲς, πολιτιστικὰ κέντρα, ὀργανωμένο πράσινο κλπ.),
- ἡ δημιουργία μεγαλύτερων κέντρων ἀναυχῆς σὲ προσφερόμενους χώρους μέσα στὸ λεκανοπέδιο, ὅπως τὸ Φαληρικὸ Δέλτα, ἡ περιοχὴ Πνευματικῶ Κέντρου Ἀθῆνας, οἱ ζώνες προστασίας στὶς πλαγιὲς τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τοῦ Αἰγάλεω,
- ἡ ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν παραθερισμοῦ τῶν μέσων καὶ χαμηλῶν εἰσοδημάτων, πού ἀποτελοῦν τὴ μεγάλη μάζα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς μητροπολιτικῆς περιοχῆς μὲ:
- τὴ διεύρυνση τοῦ θεσμοῦ τῶν παιδικῶν κατασκηνώσεων,
- τὶς περιοδικὰ ἐνοικιαζόμενες παραθεριστικὲς κατοικίες, π.χ. δημοτικῆς ἰδιοκτησίας,
- τὴν ὀργάνωση χώρων γιὰ camping,
- τὴν ἐνοικίαση καταλυμάτων στοὺς ὑφισταμένους σὴν εὐρύτερη περιοχὴ οἰκισμοῦς.

Ὁ τομέας τῶν μεταφορῶν καὶ ἐιδικότερα ἡ ὀδική κυκλοφορία σὴν περιοχὴ πρωτεύουσας ἔχουν μελετηθεῖ περισσότερο ἴσως ἀπὸ ὅ,τιδήποτε ἄλλο. Ἐν τούτοις, ὅλες οἱ μελέτες πού ἔχει ἀναθεσθεῖ τὸ κράτος κατὰ τὴν ὁδὸν σὲ προτάσεις γιὰ τὴν κατασκευή πολυδάπανων ἔργων, κύριο χαρακτηριστικὸ τῶν ὁποίων εἶναι ὅτι ἐπιτείνουν τὴν συγκέντρωση ἐπενδύσεων καὶ δραστηριοτήτων σὴν Ἀθήνα, δημιουργώντας ἔτσι ἓνα φαῦλο κύκλο. Ὑποδεικνύεται ἡ ἀνάγκη μεγαλύτερης διερεύνησης καὶ ἀνάλυσης τῶν κυκλοφοριακῶν συνθηκῶν καὶ προσδιορισμοῦ τῶν αἰτίων πού τὶς προκαλοῦν. Ἐνα ἀπὸ τὰ πρῶτα γενικὰ μέτρα πού πρέπει νὰ ληφθοῦν, εἶναι καὶ ἡ κατάργηση τοῦ κατακερματισμοῦ καὶ τῆς πολλαπλῆς ἐπικάλυψης τῶν ἀρμοδιοτήτων τῶν διαφόρων ὑπηρεσιῶν ὅσον ἀφορᾷ στὸν προγραμματισμὸ τῶν ἔργων τῆς Ἀθῆνας. Ἐνα ἄλλο ἀπὸ τὰ ἄμεσα μέτρα εἶναι ἡ ἀξιοποίηση καὶ χρησιμοποίηση τῶν μαθηματικῶν προτύπων τῆς μελέτης «Κυκλοφορίας-Μεταφορῶν Ἀθῆνῶν» γιὰ τὴ διερεύνηση διαφόρων ἐναλλακτικῶν

λύσεων, στίς ὁποῖες θά μεταβάλλονται τά ποσοστά τῶν μετακινήσεων γιά τά δημόσια καί γιά τά ἰδιωτικά μεταφορικά μέσα πρὸς ὅσο τό δυνατόν μεγαλύτερο ὄφελος τῶν δημόσιων μεταφορικών μέσων ἕως τήν ἐξεύρεση μιᾶς οικονομικά καί κοινωνικά ἀποδεκτῆς λύσης.

3.6 Ἡ ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων προϋποθέτει ἀπαραιτήτως τά ἀκόλουθα:

- πολιτική βούληση γιά καθιέρωση τοῦ προγραμματισμοῦ καί τοῦ σχεδιασμοῦ ὡς μεθοδολογίας ἀντιμετώπισης τῶν χωροταξικῶν καί πολεοδομικῶν προβλημάτων,
- διοικητικό μηχανισμό σέ περιφερειακό καί τοπικό ἐπίπεδο γιά τήν ἐπεξεργασία καί ἐφαρμογή τῶν προτάσεων,
- τή συγκατάθεση, τήν ἐνεργή καί οὐσιαστική

συμμετοχή τῶν κοινωνικῶν φορέων καί τῶν κατοίκων στόν καθορισμό τῶν ἀναγκῶν, τόν προγραμματισμό καί τήν ἐφαρμογή τῶν σχεδίων.

- ἀποφασιστικότητα στήν ὑπερνίκηση τῶν ὀργανωμένων ἢ ὄχι ἰδιωτικῶν μεγαλοσυμφερόντων.
- θεσμικές ἀλλαγές στόν τρόπο λήψεως τῶν ἀποφάσεων καί στήν πολιτική γῆς σέ ἐθνικό ἐπίπεδο,
- τήν ἐκπόνηση καίριων μελετῶν πρὶν ἀπό τήν υἱοθέτηση ἀποφάσεων καί τήν ἀνάληψη ἔργων.

Ἄν οἱ παραπάνω ὅροι δέν τηρηθοῦν, ἡ ὁποιαδήποτε ὑπόδειξη ἢ πρόταση, ὁ ὅποιοσδήποτε προγραμματισμός καί σχεδιασμός, τό ὅποιοδήποτε χωροταξικό ἢ ρυθμιστικό σχέδιο, κινδυνεύει νά ἔχει τήν τύχη πού εἶχαν καί ὄλα τά προηγούμενα: νά μείνει ἀνεφάρμοστο.